Hjälmarens fågelskär 2025

miljöövervakning av kolonihäckande sjöfågel

Örebro, Södermanlands och Västmanlands län

Länsstyrelserna

Titel:	Hjälmarens fågelskär 2025
Författare:	Johan Nilsson
Rapportnummer:	2026:9
Diarienummer:	502-7838-2024 (Länsstyrelsen i Örebro län)
Utgivningsår:	2026
Omslagsbild:	41004 Storängastenen med 23 skrattmåsar varav 15 ruvar Foto: Daniel Lindberg

Förord

Sommaren 2025 var båtburna ornitologer i Örebro, Västmanlands och Södermanlands län för sjätte gången ute vid Hjälmarens skär och gjorde en systematisk och heltäckande inventering av kolonihäckande sjöfågel.

Inventeringen ingår i den regionala miljöövervakningen av Hjälmarens fågelskär med syfte att kartlägga populationsutvecklingar och omflyttningar av framförallt tärnor, måsar och trutar som kan påverkas av miljöförändringar som till exempel igenväxning, ändrat klimat och exponering av miljögifter.

Inventeringen har finansierats av länsstyrelserna i Örebro, Västmanlands och Södermanlands län och har sedan 2015 genomförts vartannat år. I samarbetet om inventeringen deltog även Hjälmarens vattenvårdsförbund genom Anna Eklund som skött mycket av administrationen. Medverkande från länsstyrelserna i miljöövervakningsprogrammet och med rapportframtagande har varit Björn Gunnarsson, Länsstyrelsen i Örebro län, Zsombor Károlyi, Länsstyrelsen i Västmanlands län, Per Flodin och Oscar Andersson, Länsstyrelsen i Södermanlands län. Under perioden december 2025-mars 2026 har Per Hedenbo även gjort en förstudie som innehåller kartläggning av systematiska sjöfågeldata från Hjälmaren till och med 2014. Resultaten från den presenteras i en rapport som går igenom och beskriver vilka äldre källor för inventeringsdata det finns från Hjälmaren, med fokus på tärnor, måsar och trutar.

Vi vill som uppdragsgivare sända ett varmt tack till de kunniga ornitologer och båtförare som utfört inventeringarna under 2025! Vi vill också tacka Johan Nilsson som för sjätte gången varit projektledare och huvudansvarig för rapportens innehåll, samtidigt som han varit med som båtförare och inventerare.

Örebro, Västerås och Nyköping i juni 2026.

Björn Gunnarsson
Naturvårdshandläggare

Zsombor Károlyi
Naturvårdshandläggare

Oscar Andersson
Samordnare regional miljöövervakning

Innehåll

FÖRORD **3**

SAMMANFATTNING **5**

BAKGRUND **7**

INVENTERINGSMETOD **8**

Fågelräkning från sjön 8

Båtlag och områdesfördelning 9

Tidig skarvboräkning 11

RESULTAT **12**

Ta del av fågeldata från inventeringarna 12

Fågelskären 12

Sex inventeringar 14

Storskarv och gråhäger 15

Skrattmås 21

Fiskmås 23

Gråtrut 25

Havstrut 27

Fisktärna 29

Övriga arter som noterats vid fågelskär 31

DISKUSSION **33**

REFERENSER **36**

Sammanfattning

Sommaren 2025 gjordes den sjätte heltäckande och systematiska inventeringen av Hjälmarens fågelskär, det har nu gått tio år sedan den första och en del trender börjar skönjas.

Årets stora upptäckt är en blandkoloni av gråhäger och storskarv. Det är den första gråhägerkolonin som noteras sedan inventeringarna började. I kolonin fanns omkring 30 aktiva hägerbon och hälften så många skarvbon, dessutom ett fiskgjusebo med ungar.

I Hjälmaren räknades som vanligt skarvbon före lövsprickningen och antalet aktiva bon avvek inte markant från tidigare inventeringar, de verkar vara kring 1200 och 2025 blev siffran 1162.

Resultaten för de övriga arter som står i fokus för inventeringen bedöms ha påverkats negativt i varierande grad av en kall och regnig försommar. I synnerhet själva inventeringsperioden som är fastställd till 5–15 juni var obehaglig.

Skrattmåsen hade sitt lägsta numerär av alla inventeringarna med blott 892 revirhävdande individer, men den kan ha hämtat sig när sommaren väl kom.

Fiskmåsen däremot är på stadig nedgång och nu hittade vi bara 78 kolonihäckande individer vilket är radikalt färre än de 198 som häckade 2015. Dock är en stor och okänd del av fiskmåsarna solitärhäckande i Hjälmaren och de omfattas inte av undersökningen.

En art som häckar lite tidigare och därför inte påverkats så mycket av bakslaget i väderleken är gråtrut som noterades för 355 individer.

Havstrut är en art som är på tillbakagång nationellt och i Hjälmaren fann vi endast 8 häckande par.

Slutligen inventeringens stjärna fisktärnan som faktiskt hade 663 revirhävdande individer vilket bara är fem procent under genomsnittet.

Inga tecken på fågelinfluensa upptäcktes.

Bakgrund

På uppdrag av länsstyrelserna i Södermanlands, Västmanlands och Örebro län och i samarbete med Hjälmarens Vattenvårdsförbund har ornitologer per båt försommaren 2025 genomfört en sjöfågelinventering av Hjälmaren i sin helhet.

Vartannat år med början 2015 inventeras Hjälmarens populationer av kolonihäckande sjöfågel som en del av den regionala miljöövervakningens gemensamma delprogram Insjöfåglar. Övriga sjöar som ingår i delprogrammet är Vänern, Vättern och Mälaren. Mer om miljöövervakningen kan man läsa på länsstyrelsernas webbplats.

Syftet med miljöövervakningen av fåglar i de stora sjöarna är att kartlägga populationsutvecklingar och omflyttningar av måsfåglar och skarvar som kan påverkas av miljöförändringar som till exempel igenväxning, ändrat klimat och exponering för miljögifter. Ett större utbrott av epizootin fågelinfluensa skulle direkt märkas i kolonierna. Inventeringen ger även grundläggande data för beslut om förvaltning av storskarv och i förlängningen kommersiellt viktiga fiskbestånd. Metoden som beskrivs nedan är ett förhållandevis enkelt och effektivt sätt att inventera och ger resultat som blir jämförbara över tid och mellan sjöarna.

Inventeringsmetod

För att resultaten ska vara jämförbara över tid och mellan sjöar, används en standardiserad metod som antagits av Naturvårdsverket under namnet ”Fåglar på fågelskär i stora sjöar” (Landgren & Pettersson 2011). I Hjälmaren används metodens basnivå (ambitionsnivå 1, prioritet 1), vilket innebär att följa förändringar i populationer och fördelning av sjöfågel i sjön. Metoden är till viss del anpassad efter Hjälmarens förhållanden (Pettersson & Landgren 2016).

Fågelräkning från sjön

Metoden bygger på en bedömning av måsfåglars beteende vid kortvarig störning. Efter att ha räknat av ett fågelskär med kikare på lagom avstånd stimuleras fåglarna till ett uppflog (se figur 1) och då avgörs hur många av respektive art som hävdar revir och alltså tillhör lokalen. Är det en mäktig koloni gör man om uppfloget ett par gånger och väger samman resultaten. Tre eller fler vuxna revirhävdande individer räknas som koloni och definierar lokalen som ett fågelskär vid dataläggningen. Därtill noteras även solitärhäckande havstrutar.

Figur 1: Ulf Eriksson (föröver) och Per Hedenbo summerar Lungersbådans revirhävdande måsfåglar till 50 fisktärnor och 300 skrattmåsar samt två gråtrutar. Dvärgmåsen på bilden bedöms ej tillhöra lokalen. Foto: Johan Nilsson

Som stöd vid inventeringen har inventeraren tillgång till kartor med tidigare kända samt potentiella fågelskär markerade och fältprotokoll som bygger på föregående inventering. Hela sjöns yta avspanas vid varje inventeringstillfälle och lokaler som haft aktivitet vid tidigare inventeringar besöks. Landstigning sker endast om det finns särskilda skäl.

Alla observationer av sjöfågel, vadare, kråkfågel och rovfågel vid fågelskären noteras, men det är kolonihäckande måsar, trutar och tärnor som utgör grunden för miljöövervakningen varför metoden är bäst anpassad för att mäta deras antal. I Hjälmaren utförs fågelskärsinventeringen 5–15 juni, företrädesvis under dagar med vackert väder, om sådana gives.

Båtlag och områdesfördelning

Inför den första heltäckande inventeringen av Hjälmaren gjordes en indelning i åtta områden som sedan bibehållits. Gränsdragningarna utgår dels från naturliga bassänger (Hemfjärden, Mellanfjärden, Östra Hjälmaren) och följer annars länsgränserna (och i ett fall kommungränsen mellan Eskilstuna och Katrineholm), alltså inte landskapsgränserna, se översiktskartan i figur 2.

Hemfjärden (område 1) och Mellanfjärden (område 2) ligger i Örebro (T) län liksom område 3 och 4 i Storhjälmaren. Endast område 5 (Valön och norrut i Storhjälmaren) ligger i Västmanlands (U) län. Österut i Storhjälmaren

(område 6 och 7) och bassängen Östra Hjälmaren (område 8) omfattas av Södermanlands (D) län.

Årets inventerare, indelade efter båtlag, visas i tabell 1.

Figur 2: Kartan visar indelningen av Hjälmaren i inventeringsområden. De röda linjerna markerar länsgränser.

Tabell 1: Inventeringslagen år 2025.

Område	Inventeringsområde	Inventerare	Båtförare
1	Hemfjärden, båt	Bengt Andersson	Johan Nilsson
2	Mellanfjärden	Gert Johansson	Johan Nilsson
3	Storhjälmaren T län Norra	Ulf Eriksson	Daniel Lindberg
4	Storhjälmaren T län Södra	Bengt Andersson	Daniel Lindberg
5	Storhjälmaren U län	Ulf Eriksson	Johan Nilsson
6	Storhjälmaren D län Södra	Per Flodin	Daniel Lindberg
7	Storhjälmaren D län Norra	Ulf Eriksson	Johan Nilsson
8	Östra Hjälmaren	Per Flodin	Daniel Lindberg
	Skarvboräkning	Leif Sildén	Johan Nilsson

Tidig skarvboräkning

Metoden är framtagen för Mälaren och Hjälmaren som har trädhäckande skarvkolonier och är beskriven i Handledningen under kapitlet ”Mätmetod D Storskarv” (Pettersson & Landgren 2016). Efter lövsprickningen döljs en stor del av bona och mätningen under ordinarie inventering blir osäker varför vi i Hjälmaren räknar alldeles innan lövsprickning, oftast i månadsskiftet april-maj. Om det är nödvändigt på grund av holmens storlek sker en kort landstigning (figur 3).

Resultatet av skarvinventeringen avser alltså antalet aktiva bon vid inventeringstillfället men om tidigare okända kolonier upptäcks under den ordinarie inventeringen i juni räknas dessa så gott det går och tas med i sammanställningen. För att uppskatta antalet skarvar som finns i sjön under häckningstid utifrån antalet aktiva bon kan man använda någon av omräkningsfaktorerna 4,7–5,2 per bo (Naturvårdsverket 2003, Naturvårdsverket 2023).

Figur 3: På 20403 Skannhäll i Mellanfjärden häckar skarvarna inte bara högt upp i träden, det förekommer även bon på marken och i låga buskar samt grenar som hänger ut över vattnet. Foto: Johan Nilsson

Resultat

Ta del av fågeldata från inventeringarna

Alla observationer som gjorts under de sex inventeringarna finns tillgängliga i Artportalen (artportalen.se). För att hitta och välja ut dem väljs ”Projekt” under ”Fyndegenskaper” och projektet heter ”Insjöfåglar Hjälmaren”. Sökningen kan geografiskt begränsas till Södermanlands, Västmanlands och/eller Örebro län.

Fågelskären

I rapporten och på Artportalen finns lokalerna nämnda med ett id-nummer som är femställigt. Den första siffran anger i vilken del av Hjälmaren (se figur 2) lokalen finns, själva namnet är antingen ett som finns i topokartan eller som relaterar till ett sådant med bäring och avstånd. I vissa fall har lokalt etablerade namn använts.

Kartan i figur 4 visar var de 69 lokaler som klassades som fågelskär 2025 är belägna.

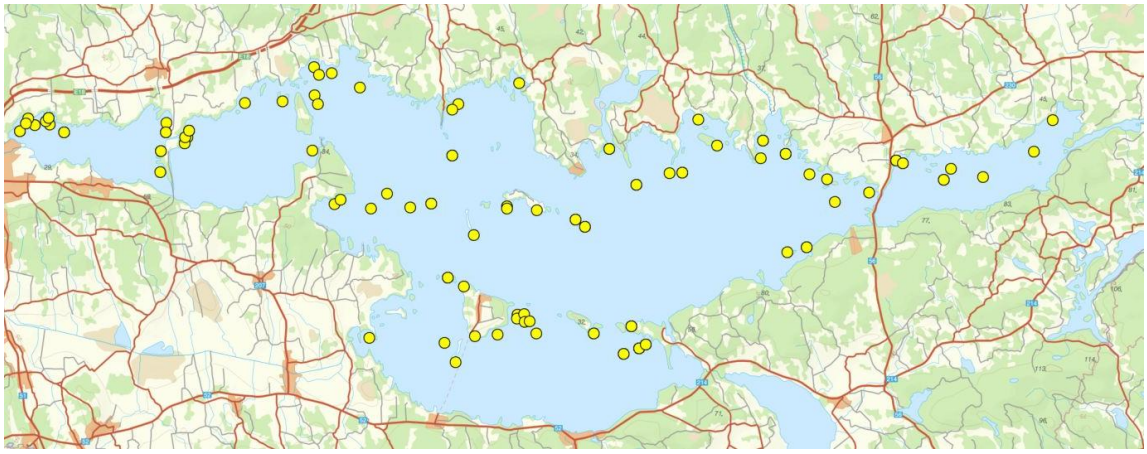

Figur 4: Hjälmaren erbjuder gott om skär att välja på. De gula prickarna visar var det fanns sjöfågelkolonier 2025.

Inventeringen täcker hela Hjälmarens yta om 464 km² (SMHI.se) och överallt där det står fåglar tar vi en närmare titt för att bedöma om det är häckning på gång och i så fall om lokalen kvalar in som Fågelskär enligt definitionen i metodbeskrivningen: tre eller fler vuxna revirhävdande måsfåglar eller skarvar samt alla havstrutshäckningar. I rapporten redovisas generellt fynd på fågelskär och vissa anmärkningsvärda observationer. På artportalen finns alla observationer på alla lokaler listade.

Tabell 2: Bara 69 lokaler höll måttet för att få kallas sjöfågelkoloni den kalla och regniga försommaren 2025.

Område	*Inventeringsområde*	*2015*	*2017*	*2019*	*2021*	*2023*	*2025*
1	Hemfjärden	12	17	16	15	12	11
2	Mellanfjärden	8	9	12	11	6	5
3	Storhjälmaren T län Norra	10	15	9	9	10	9
4	Storhjälmaren T län Södra	9	14	15	16	13	11
5	Storhjälmaren U län	11	7	7	7	6	10
6	Storhjälmaren D län Södra	7	9	7	8	11	7
7	Storhjälmaren D län Norra	12	15	17	16	13	9
8	Östra Hjälmaren	10	6	7	9	9	7
Totalt		79	92	90	91	80	69

Sex inventeringar

Nedan följer redovisning av inventeringsresultaten 2025 för våra fokusarter; storskarv, skrattmås, fiskmås, gråtrut, havstrut och fisktärna med kommentarer. I tabell 2 och 3 är alla sex sjöfågelinventeringarna från 2015–2025 sammanställda. Tabell 2 redovisar antalet fågelskär i varje inventeringsområde och tabell 3 hur många revirhävdande individer som räknats respektive år.

Tabell 3: Resultaten från de sex inventeringarna. Tabellen visar antal räknade individer respektive antal lokaler per art, utom för storskarv där antalet bon redovisas.

Art	Antal	2015	2017	2019	2021	2023	2025
Storskarv	Bon	883	1332	1087	1315	1086	1162
	Lokaler	11	7	6	9	9	10
Skrattmås	Individer	1103	1467	1625	1430	1531	892
	Lokaler	40	40	38	35	29	25
Fiskmås	Individer	198	168	161	104	83	78
	Lokaler	50	47	41	37	32	24
Gråtrut	Individer	285	454	515	356	359	355
	Lokaler	43	55	47	46	46	26
Havstrut	Individer	21	20	22	22	16	14
	Lokaler	11	13	12	12	9	8
Fisktärna	Individer	472	697	521	863	991	663
	Lokaler	42	54	31	50	48	36

Storskarv och gråhäger

April månad bjöd på vackert vårväder med tidig sol och värme så för att hinna före lövsprickningen gjordes skarvboräkningen redan den 25 april vilket är nästan en vecka tidigare än vanligt. Tyvärr hade inte skarvarna hunnit så långt i häckningen, i skyddade lägen där vi brukar ha tiggande ungar i bona var det bara ägg och i utsatta lägen var bobyggandet bara påbörjat. Därför är 2025 års 1162 aktiva bon en underskattning, kolonierna fortsatte att växa ett par, tre veckor ytterligare.

Som man ser i figur 5 är antalet aktiva bon i Hjälmaren stabilt kring 1200 sedan 2006, vilket motsvarar 6000 individer efter häckning. Det är nu tre decennier sedan arten började häcka i sjön och i likhet med Mälaren som 2023 höll 2700 bon (Thuresson & Hedenbo 2023) på en yta av 1073 km² (SMHI.se) så verkar inte populationen bli tätare än cirka 2,6 (Hjälmaren) till 2,7 (Mälaren) bon per kvadratkilometer. I rapporten Hjälmarens fågelskär 2023 (Nilsson 2024) finns en något utförligare beskrivning av skarvpopulationens utveckling i Hjälmaren och även relaterat till resultaten från den rikstäckande skarvinventeringen (Lundström 2024).

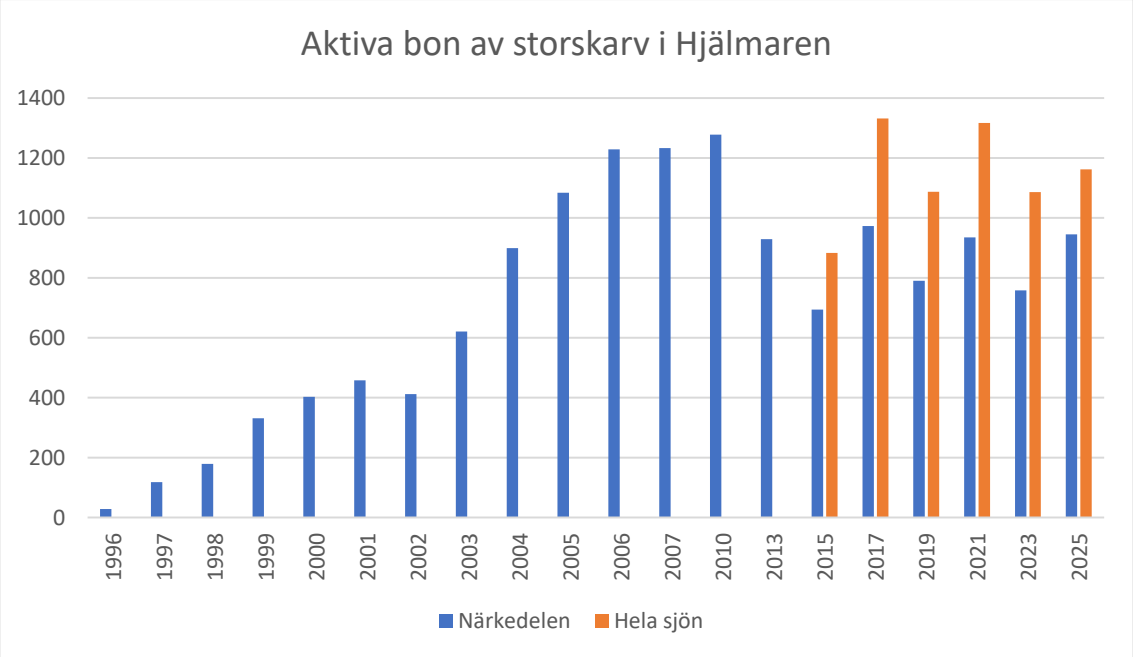

Figur 5. Antalet aktiva bon av storskarv i Hjälmaren (röda staplar) och den del av sjön som ligger i Närke (blå staplar).

Skarvkolonierna i Hjälmaren visar en tydlig dynamik där en koloni växer några år efter etableringen för att sedan minska och försvinna. Bosberget (70502) är en sådan koloni som nu saknar skarv men har desto fler trutar.

Samtidigt har sedan den förra inventeringen 2023 två nya kolonier etablerats, båda i Västmanlands län som är område 5 i Hjälmaren. St Bygrundet (50901) vid Nannberga som upptäcktes och räknades av adjungerade skarvboräknaren Andreas Jirstrand 26 april och då höll 48 aktiva bon. När vi kom dit på ordinarie inventeringsrunda i juni och försökte räkna från sjön (se figur 10) kunde vi svårligen enas om antalet bon så det ska bli intressant att se vad landstigningen 2027 ger för resultat. Den andra nya kolonin är ännu intressantare eftersom det är en blandkoloni med gråhäger, 51202 Stiggrundsberget som ligger mellan Rävsvik och Hästnäs är den första gråhägerkolonin i Hjälmaren sedan inventeringen startade för tio år sedan och den första med inslag av skarv. Men inte nog med det: den toppas även av ett häckande fiskgjusepar!

Vid besöket den 11 juni, då det var besvärlig väderlek, kunde vi se 12 skarvbon och 30 bon av gråhäger förutom fiskgjuseboet. Även dessa siffor är mycket osäkra och frågan är om det är lämpligt att gå iland och räkna i april/maj 2027 då fiskgjusen börjar sin häckning tidigare än skarven. Möjligen skulle det gå att räkna på hösten och fraktionera antalet bon utifrån kvoten häger/skarv som observerats i juni. Tyvärr innebär räkning på hösten en större underskattning (Nilsson 2015) än landstigning i början av häckningen som metoden föreskriver i Hjälmaren (Pettersson & Landgren 2016).

Figur 6: St Bygrundet (50901) är i sommarskrud en från sjön svårinventerad skarvholme. Foto: Johan Nilsson

Som kartan i figur 7 visar är det tre stora kolonier i Hjälmaren som sammanlagt håller 1100 bon. Öster om Vinön (figur 8) utgör fem holmar en metakoloni med sammanlagt 547 bon där den största, N Sikören (41007), har 246 bon. På bilden i figur 9 ser vi Tjugholmsstenar (41006) med 67 skarvbon i fågelperspektiv, inventering med drönare skulle kunna vara värt att prova framöver.

Figur 7: Kartan visar var Hjälmarens skarvkolonier finns och antalet aktiva bon i dessa. Vid lokalen Stiggrundsberget i Västmanlands län (Närke) noterades förutom 12 storskarvbon även 30 gråhägerbon.

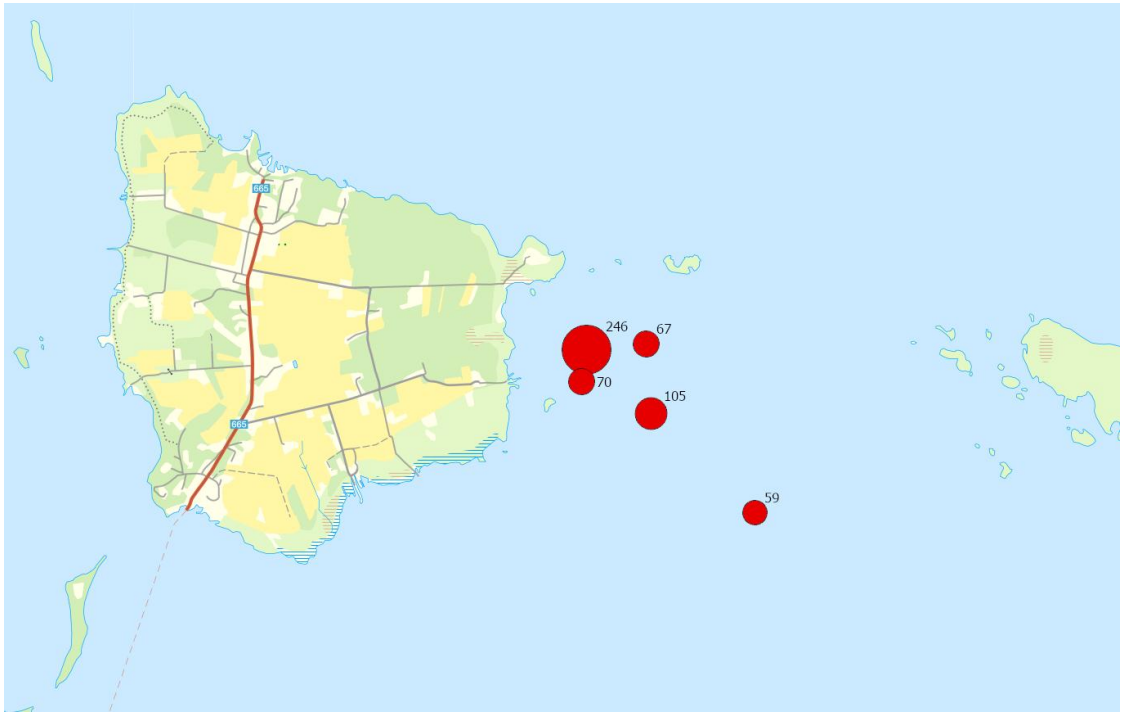

Figur 8: De fem holmar öster om Vinön som utgör en metakoloni.

Figur 9: Tjugholmsstenar (41006) med 67 aktiva skarvbon. Foto: Daniel Lindberg

I den sörmländska delen av sjön finns det två skarvholmar längst österut i Östra Hjälmaren där den större, Lilla Vedholmen (80602) är i avtagande och nu bara har 133 bon medan det minimala skäret 80701 i Ekaviken som jag inte lyckats få ett namn på har 84 bon och är tämligen fullsatt (figur 10). Tättbebyggt är det även i Mellanfjärdens stora koloni Skannhäll (20403) som har 338 bon. Kanske är det därför dom har börjat bygga även i buskar och till och med på marken, något vi inte brukat se i Hjälmaren.

Figur 10: 80701 Ekaviken skär SW om med 84 aktiva bon, från början en satellit till Lilla Vedholmen 80701 som 2025 höll 133 bon. Foto: Daniel Lindberg

Skrattmås

Figur 3: På det karaktäristiska fågelskäret 71001 Stavhällen häckade det 54 skrattmåsar. Strax utanför bild till höger var det en ovanlig gäst som redovisas i avsnittet "Övriga arter som noterats vid fågelskär". Foto: Ulf Eriksson

Den kalla och sena våren med mycket regn och blåst resulterade tyvärr i låga numerär för flera av våra fokusarter. Skrattmås har normalt sett haft höga tätheter i Hjälmaren jämfört med andra sjöar som inventeras med samma metod. Men 2025 hade bara 892 individer kommit igång när vi räknade (se figur 12). Att de bara fanns på 25 fågelskär (se karta i figur 13) kan vara i linje med trenden att antalet kolonier minskar från som mest 40 kolonier. 2023 års inventering gav 29 skrattmåskolonier med 1531 revirhävdande individer. Medelvärdet för alla sex inventeringarna är 1343, 2025 års resultat motsvarar cirka två tredjedelar av det.

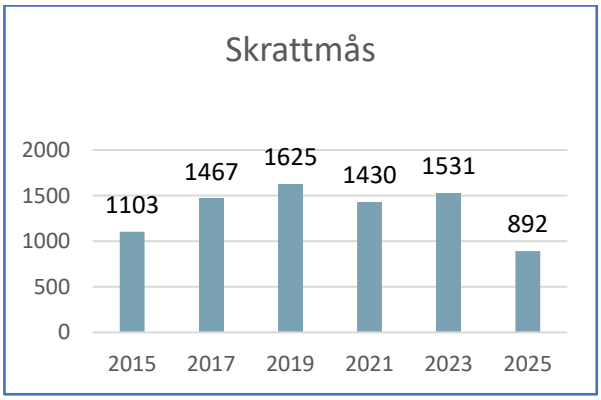

Figur 12: 2025 gav det lägsta antalet häckande skrattmåsar i Hjälmaren sedan inventeringarna började.

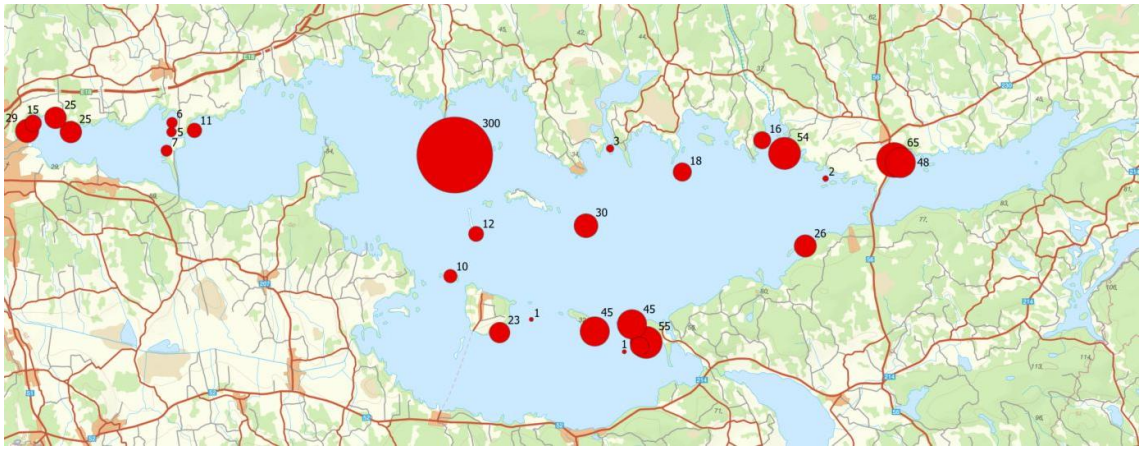

Figur 13: Stora kolonier med skrattmås var sällsynt 2025, Lungersbådan 50401, är ett lysande undantag med 300 individer vilket är mer än en tredjedel av alla häckningar i sjön.

Fiskmås

Bara 78 revirhävdande fiskmåsar räknades in i 2025 års inventering vilket är långt under toppnoteringen från 2015 då de var 198 och bara 60% av medelvärdet på alla inventeringarna. Som man kan se i figur 14 är det en tydligt nedåtgående trend för fiskmåsen.

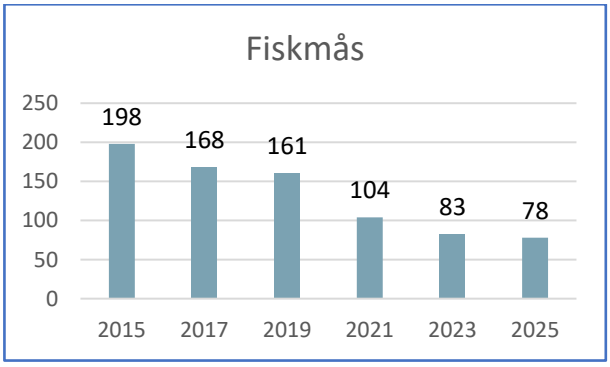

Figur 14: För fiskmåsarna går det dåligt i Hjälmaren. 2025 var det 78 som häckade vilket är fyra individer färre än 2023.

Fiskmåsen häckar på 24 fågelskär, ibland på samma skär som skrattmås men även på skär som domineras av gråtrut. För en djupare inblick i statistiken rekommenderas Artportalen där alla observationer från alla sex inventeringarna är redovisade i detalj. På kartan i figur 15 ser man var fiskmåsarnas kolonier finns och hur små de är.

Figur 15: Fiskmåskolonierna är alla små och de är spridda över sjön. Solitärhäckande fiskmåsar är vanligt i Hjälmaren och verkar bli vanligare men de omfattas inte av vår inventering. De verkar inte störas av det rörliga friluftslivet, tvärtom häckar fiskmåsen gärna vid hamnar och farleder (figur 16).

Figur16: Måshällen (41104) ligger mellan den populära badholmen Fåran och färjeleden mellan Vinön och fastlandet. Där häckar 4 fisktärnor och 2 fiskmåsar. Foto: Daniel Lindberg

Gråtrut

Figur 17: Stora Nothällen är bebodd av 14 vuxna gråtrutar och ett antal dunungar. Foto: Daniel Lindberg.

Sedan inventeringarna av Hjälmaren började 2015 har det i genomsnitt noterats 387 revirhävdande gråtrutar. 2025 års resultat om 355 individer är inte anmärkningsvärt lågt utan jämförbart med 2023 då 359 gråtrutar häckade (figur 18). Detta är i linje med Mälaren (Thuresson 2025) som inventeras i miljöövervakningens delprogram och sedan 2014 haft en ganska jämn population. I den svenska rödlistan klassas gråtrut som Sårbar (VU) (SLU Artdatabanken 2026). Gråtrut, skarv och gråhäger häckar gärna på skär med träd och buskar till skillnad från de andra arterna (se exempelvis figur 17).

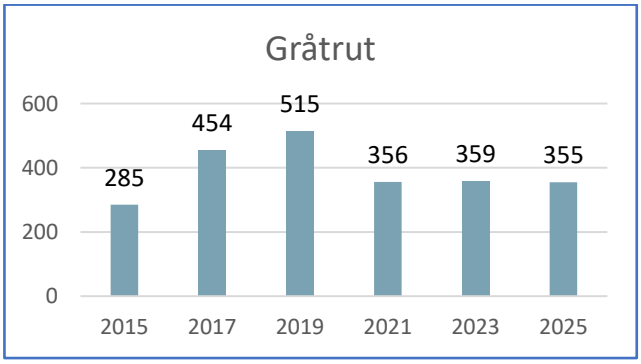

Figur 18: Gråtrutspopulationen i Hjälmaren pendlar runt 400 individer.

Det har blivit flera solitärhäckande trutar på de här 10 åren och framför allt i Hemfjärden verkar dom vara mindre oroade över mänsklig aktivitet. Även antalet mycket små kolonier (som den på figur 19) ökar i antal. På kartan i figur 20 ser man att de största kolonierna i flera fall är före detta skarvholmar till exempel 50101 Nyckelgrundet (figur 30), när det gäller Skannhäll (20403) i Mellanfjärden är det en i hög grad aktiv skarvholme som även håller 50 gråtrutar.

Figur 19: På 31004 Tvillingarna häckar fyra gråtrutar. Foto: Daniel Lindberg

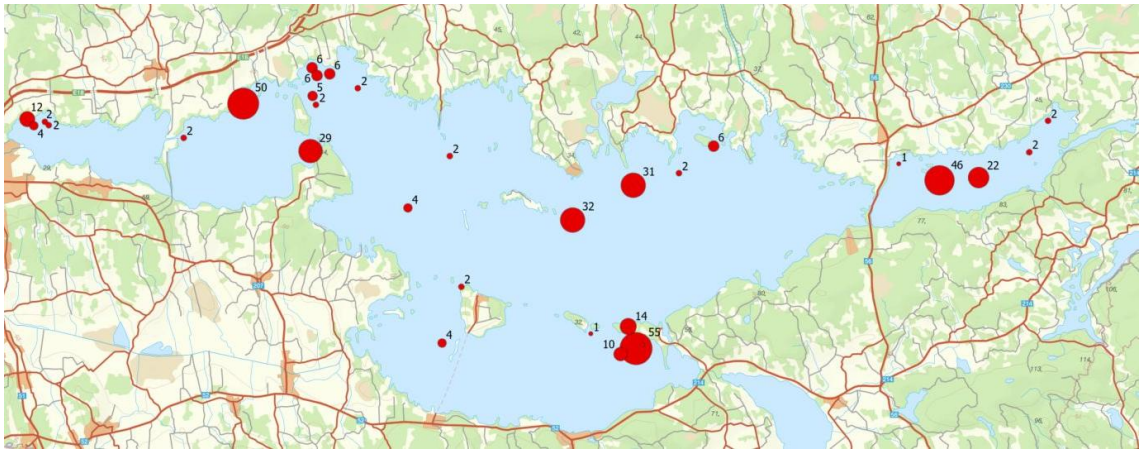

Figur 20: Gråtrutarnas 26 kolonier är spridda över hela sjön och ofta är det före detta skarvholmar som blir trutkolonier.

Havstrut

Bara åtta lokaler (figur 23) hade häckande havstrut när inventeringen gjordes 2025. Det kan bero på att det ofta är på exponerade skär de sätter bo, är våren kall och blåsig kommer häckningen säkert att fördröjas på sådana lokaler. Som mest har det häckat tretton par i Hjälmaren (tabell 3).

Figur 21: Sköllerstaberget (31005) är en charmig grusrevel som håller en udda koloni: 70 fisktärnor häckar tillsammans med ett havstrutpar. Dessutom var där en svarttärna på besök. Foto: Daniel Lindberg

Enligt fågeltaxeringen och SoF är havstrut en art på tillbakagång (figur 24) i landet som helhet med en halvering av beståndet sedan 1998 (Green m.fl. 2025; Svensk fågeltaxering 2026). I sjön Mälaren, som är något större än Hjälmaren, räknades elva havstrutar år 2024 vilket är en kraftig minskning jämfört med tidigare inventeringar (Thuresson 2025).

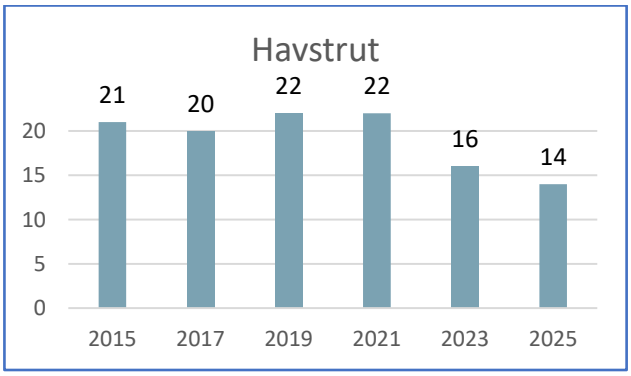

Figur 22: Antalet häckande individer av arten havstrut. Eftersom havstruten inte bildar kolonier är det mer precist att räkna par, grafen visar en vikande trend sedan 2021.

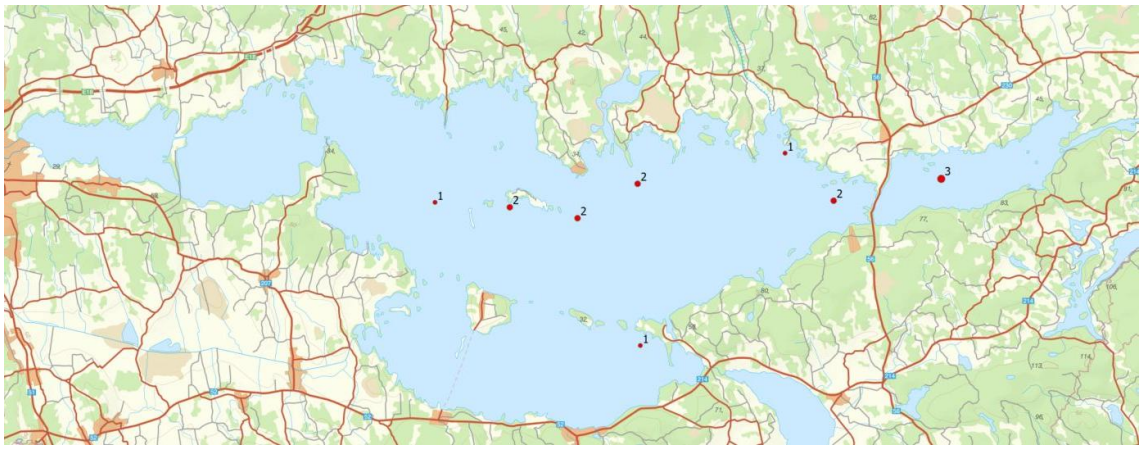

Figur 23: Havstrutarna föredrar enskilda lägen för sina boplatser. Endast åtta häckande par noterades 2025.

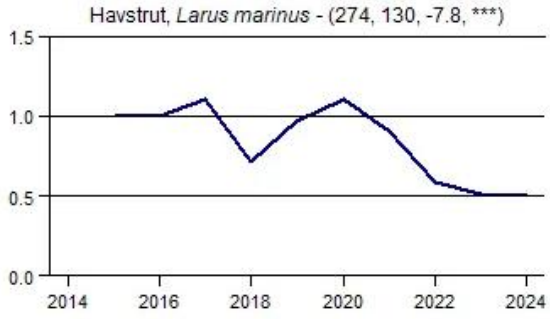

Figur 24: Svensk Fågeltaxerings index över populationsutvecklingen nationellt för havstrut visar en tydlig nedgång.

Fisktärna

Figur 25: Ringhällen 80201 är en stabil sjöfågelkononi, det vill säga den har varit fågelskär alla sex inventeringarna. På bilden är det 45 fisktärnor och 65 skrattmåsar som uppvisar häckbeteende. Foto: Daniel Lindberg

Jämfört med förra inventeringens rekordnotering om nästan tusen häckande individer är årets resultat 663 skralt (figur 26) men det är faktiskt bara fem procent från medeltalet (701) av inventeringarna. Eftersom fisktärnornas kolonier fortsätter att växa även under högsommaren är detta sannolikt en underskattning beroende på kylig vår.

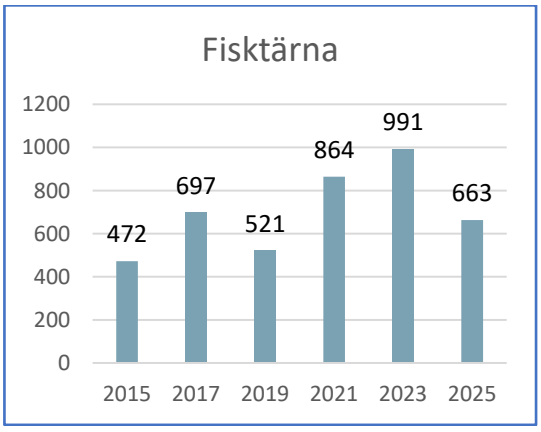

Figur 26: Endast 663 fisktärnor uppvisade revirbeteende vid räkningen 2025.

Skrattmåsar och fisktärnor bildar ofta koloni på samma fågelskär vilket bilden (figur 25) på Ringhällen 80201 visar. På 60402 Stora och Lilla Nothällarna har 14 gråtrutar bildat koloni på den större hällen (se figur 17) medan 36 fisktärnor sammanbor med 45 skrattmåsar på den Lilla Nothällen (figur 27).

Figur 27: På Lilla Nothällen (60402) huserar 36 fisktärnor och 45 skrattmåsar samt fyra viggar. Foto: Daniel Lindberg

Kartan i figur 28 visar var kolonier med fisktärna finns i Hjälmaren. Den största var faktiskt 31005 Sköllerstaberget med 70 individer.

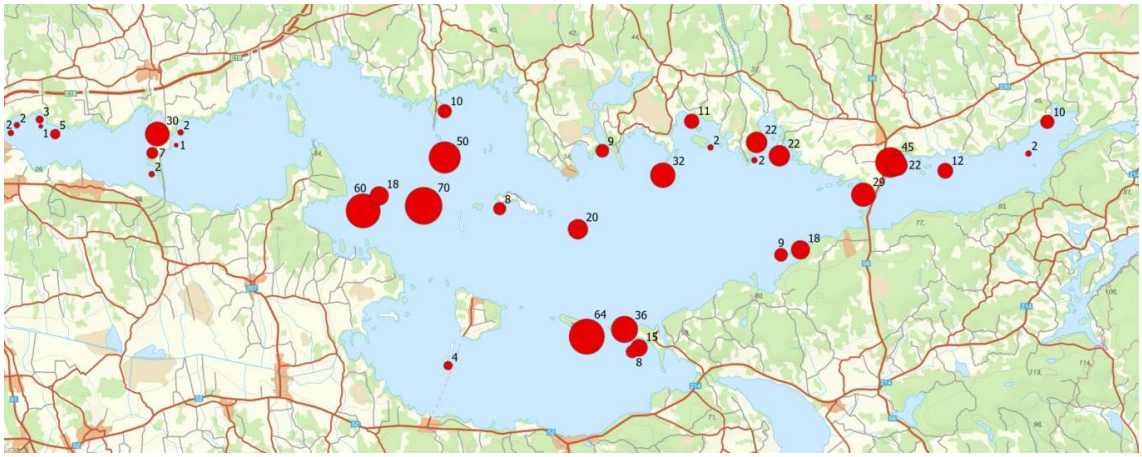

Figur 28: Fisktärnornas 36 kolonier ligger ofta på platser exponerade för vind och vågor. Det gör att isen håller skären rena från sly och busk vilket är viktigt för att tärnorna ska känna sig trygga för bopredatorer.

Övriga arter som noterats vid fågelskär

I tabell 4 redovisas de arter som omfattas av metodbeskrivningen (Landgren & Pettersson, 2011) och observerats vid sjöfågelkolonier. Dessa data bör inte användas för att bedöma populationer, men de visar vilka fågelarter som på ett eller annat sätt är knutna till fågelskären. Den småspov som stod på 71001 Stavhällen (figur 29) var bara på tillfälligt besök och är därför inte med i tabellen. Samma sak med brushanen och svarttärnan som stod på 70201 St Åsgrund bland 32 häckande fisktärnor.

Tabell 4. Arter som omfattas av inventeringen och observerats vid fågelskär.

Art	Individ	Lokaler
Gräsand	30	7
Kanadagås	10	3
Knipa	4	1
Knölsvan	10	6
Kricka	3	1
Kråka	2	1
Rödbena	2	1
Skedand	1	1
Skäggdopping	1	1
Snatterand	52	4
Storskrake	6	2
Strandskata	7	4
Tofsvipa	5	1
Vigg	58	10
Vitkindad gås	3	1

Figur 29: Småspoven valde det vackra fågelskäret 71001 Stavhällen skär SV om, att rasta på. De träd som syns på bilden står på Bockholmen. Foto: Johan Nilsson

De observationer som görs på lokaler som inte kvalificerar sig till fågelskär redovisas enbart på Artportalen, där är det gott om skäggdoppingar, skrakar och svanar. Även 2025 observerades svarttärnor (4) och dvärgmås (20 stycken på sex lokaler) innan häckningen kommit igång. Dessa arter liksom skräntärna brukar annars anlända efter häckningen. Dvärgmås är liksom skrattmås en långlivad art och det är inte alla år individerna häckar, då kan det vara tjänligt att flyga ut till området runt Nyckelgrundet (figur 30) och äta upp sig på den rika insektsfaunan där. Vid Östersörahällen (50105) sågs nio dvärgmåsar varav sex var ungfåglar och två svarttärnor. Där var även ett gäng fisktärnor och skrattmåsar. På 50104 Östra Nyckelgrundet och Nyckelgrundsstenen som gynnsamma år är ett livligt fågelskär och år med högt vattenstånd överspolad fanns det 2025 åtta rastande skräntärnor och tre dvärgmåsar tillsammans med de 20 fisktärnorna och 30 skrattmåsarna som bedömdes vara i häckningstagen. En stor flock med snatteränder (48!) noterades också på lokalen.

En lokal som haft dvärgmås hela sommaren är grynnorna söder om Råbacksudden (41011) där kan det vara lämpligt att hålla utkik efter en häckning framöver.

Figur 30: Nyckelgrundet (50101) var tidigare skarvkoloni men är nu mittpunkt i den insektsrika arkipelagen öster om Valön som har flera artrika fågelskär. Där blir det mycket att notera för Ulf Eriksson. Foto: Johan Nilsson

Diskussion

Det är ingen tvekan om att 2025 liksom 2023 bjöd både inventerare och sjöfåglar på en kylig försommar. Det var bara 69 skär som kvalificerade sig som fågelskär vilket är rekordlågt. Det näst sämsta året, 2015, som var blåsigt med högt vattenstånd blev resultatet 79 skär och 2023 blev det 80, annars har det varit omkring 90 fågelskär. Att kolonierna växer under häcksäsongen resulterar i att det blir fullt efter ett tag och då blir en sten i närheten också bebodd eftersom den kan ha ett visst skydd från den första och största kolonin. Görs inventeringen innan häckningen hunnit till det läget blir resultatet färre skär. Mer om så kallad source-sink dynamik finns i rapporten Hjälmarens Fågelskär 2023 (Nilsson 2024).

Att flertalet av fokusarternas resultat är lägre än andra år är inte märkligt. De äldre, mer rutinerade individerna kommer igång tidigare men för dem som ska häcka första gången eller kanske har lite sämre näringsstatus tvekar nog vårkänslorna lite längre ett sånt här år. En annan aspekt av en senare häckning är att det revirhävdande beteende som vi i enlighet med metodbeskrivningen använder som kriterium för häckning (upprörd, varnande) inte blir lika tydligt när vädret är lite ruggigt, och finns det ännu

inga ägg eller ungar i boet kanske det uteblir helt. Så var det på Östra Nyckelgrundet och Nyckelgrundsstenen (50104) där det bara med viss tvekan kunde slås fast att det var häckning på gång.

För inventerarna är ostadig väderlek i första hand ett bekymmer när man ska planera sina insatser. Det är självklart inte heller gynnsamt med regnskurar och blåst när arbetet ska utföras men bedömningen är att våra mycket rutinerade inventeringslag (båtförare och ornitolog) har hanterat utmaningarna tillräckligt bra.

Man ska alltså vara försiktig med att dra slutsatser om minskade bestånd utifrån enskilda år, det är bara ögonblicksbilder som visar hur det låg till just vid inventeringstillfället. Samtidigt är det fullt möjligt att en faktisk minskning av en population maskeras av en sen vår. Det får vi inte veta förrän nästa inventering i så fall. Havstrut som normalt har ett dussin häckningar men 2023 och 2025 bara häckat på 9 respektive 8 lokaler skulle kunna vara ett sådant exempel.

Den art som uppvisat en sjunkande trend som hållit i sig över hela tio-årsperioden är fiskmås. Från knappt 200 till årets 78 är en ihållande och kraftig minskning. I förra rapporten (Nilsson 2024) finns en liten utredning om solitärhäckande fiskmås, kanske är det en del av förklaringen i Hjälmaren. Antalet kolonier där fiskmås häckar har halverats från 50 till 24. I Mälaren har man sett att en betydande del av fiskmåsarnas häckning inte täcks av inventeringsmetoden (Landgren m fl 2014). Liksom för gråtruten bedöms minskningen nationellt vara betingad av att det inte längre finns öppna soptippar samt ett kustnära fiske på nedgång. (Thurfjell 2023, SLU Artdatabanken 2020).

Problemet med förbuskning, sly och igenväxning av stora och långlivade fågelskär kvarstår. När det blir möjligt för kråkor att sitta i träd och buskar och vänta på tillfället att norpa ett ägg eller en dununge känner sig inte tärnor och skrattmåsar sig trygga där och väljer ett annat skär. Även andra bopredatorer som mink, grävling och räv gör stor skada om de kan ta sig till en sjöfågelkoloni. Stallgårn 30901 är ett exempel på ett skär som behöver röjas betydligt (figur 31). 2025 häckade endast 12 skrattmåsar där att jämföra med 2023 då de var 140 och därtill 100 fisktärnor.

Figur 31: 30901 Stallgårn håller på att slya igen. Skrattmåsarna har reducerats till en bråkdel och tärnorna är borta. Foto: Daniel Lindberg

Den stora upptäckten vid 2025 års inventering är dock de (omkring) 30 gråhägerbon som fanns på Stiggrundsberget (51202) blandade med (omkring) 12 skarvbon. Det är första gången som vi har en hägerkoloni i Hjälmaren på mycket länge.

För källor till sjöfåglars närvaro i Hjälmaren längre tillbaka hänvisas till den nyligen färdigställda arkivhistoriska sammanfattning som Per Hedenbo gjort under december 2025-mars 2026 (Hedenbo 2026).

Figur 32: Småspoven på det vackra fågelskäret 71001 Stavhällen skär SV om. Foto: Ulf Eriksson

Referenser

Green M. Haas F. och Lindström Å (2025) Övervakning av fåglarnas populationsutveckling, Årsrapport 2024, Lunds universitet, www.fageltaxering.lu.se

Hedenbo, P. (2026). Kartläggning av systematiska sjöfågeldata från Hjälmaren till och med 2014 - Förstudie av möjligheter att jämföra med data från nutida miljöövervakning av insjöfåglar.

Landgren, T. Pettersson, T. Gezelius, L, (2014), Måsar och tärnor i Vänern, Mälaren och Vättern 2013, Länsstyrelsen Stockholm https://www.lansstyrelsen.se/download/18.1b1d393819324610c3748ce9/1732516510626/M%C3%A5sar%20och%20t%C3%A4rnor%20i%20V%C3%A4nern,%20M%C3%A4laren%20och%20V%C3%A4ttern%202013.pdf

Landgren, T. & Pettersson, T. (2011). Fåglar på fågelskär i stora sjöar. Version 1:0, Naturvårdsverket.

Lundström, K. (2024). Rikstäckande inventering av häckande storskarv (*Phalacrocorax carbo*) i Sverige 2023. Aqua notes 2024:7. Uppsala: Sveriges lantbruksuniversitet. https://pub.epsilon.slu.se/id/document/20427916

Länsstyrelserna (2026). Regional miljöövervakning. Insjöfåglar. https://www.regionalmiljoovervakning.se/programomraden/landskap/insjofaglar/ [2026-04-07]

Nilsson J. (2015). PM Jämförande räkning av skarvbon från båt och vid landstigning. Länsstyrelsen Örebro län (dnr. 502-2179-2015).

Nilsson, J. (2022). Hjälmarens fågelskär 2021 - Miljöövervakning av kolonihäckande sjöfågel. Länsstyrelsen Örebro län, rapport nr 2022:24, Länsstyrelsen Södermanlands län, rapport nr 2022:23
Publikationen finns på länsstyrelsens hemsida samt Digitala Vetenskapliga Arkivet (DiVA). https://www.diva-portal.org/ [2024-04-25]

Nilsson, J. (2024). Hjälmarens fågelskär 2023 - Miljöövervakning av kolonihäckande sjöfågel. Länsstyrelsen Örebro län, rapport nr 2024:10
Publikationen finns på länsstyrelsens hemsida samt Digitala Vetenskapliga Arkivet (DiVA).
https://urn.kb.se/resolve?urn=urn:nbn:se:naturvardsverket:diva-11162
[2026-04-13]

Svensk fågeltaxering, SOF Birdlife Sverige, Lunds universitet, www.fageltaxering.lu.se/resultat/populationstrender-enskilda-arter

Pettersson, T. & Landgren, T. (2016). Handledning för övervakning av fåglar på fågelskär i stora sjöar. Sammanfattning av arbetsmoment enligt basnivån i Naturvårdsverkets undersökningstyp Undersökningsområde: Mälaren

Version 2016-01-25. Publikationen finns på Digitala Vetenskapliga Arkivet (DiVA). https://www.diva-portal.org/ [2024-04-25]

SLU Artdatabanken (2026). *Artfakta: gråtrut (Larus argentatus)*. https://artfakta.se/taxa/102966 [2026-02-26]

Thuresson, M. & Hedenbo, P. (2023). Fakta 2023:9 Storskarven i Mälaren. Länsstyrelsen Stockholms län. ISBN: 978-91-7937-243-9

Thuresson 2025. Fågelskär i Mälaren 2024, ISBN: 978-91-7937-355-9 https://www.lansstyrelsen.se/download/18.5d22726519618d6580a6f98/1744287255466/F2025-07-F%C3%A5gelsk%C3%A4r%20i%20M%C3%A4laren%202024.pdf

Thuresson, M (2025). Fågelskär i Mälaren. Länsstyrelsen Stockholm ISBN: 978-91-7937-355-9

Thurfjell, H. TV4 intervju 230603.

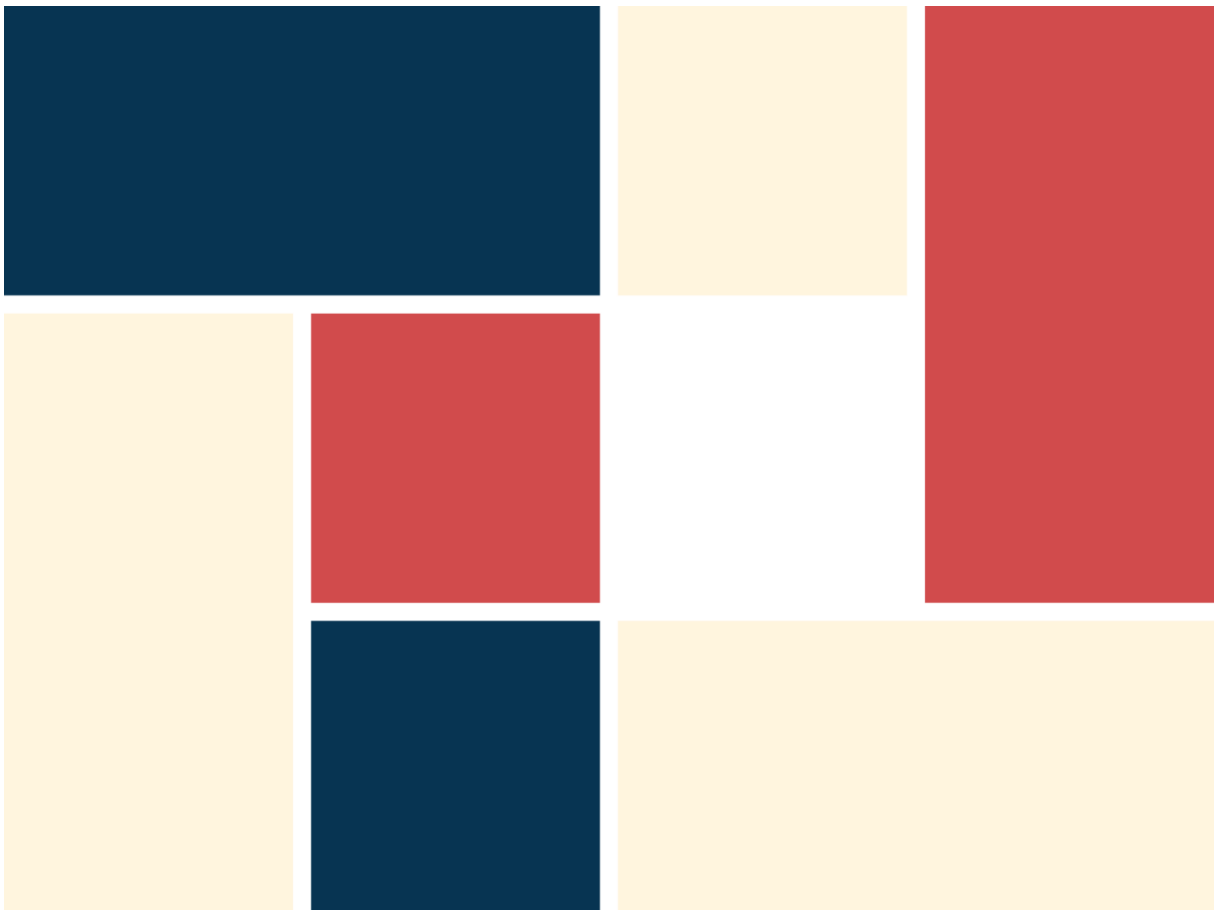

Länsstyrelserna

www.lansstyrelsen.se